MELCHIOR WATHELET
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2015. december 3.[1]

C-542/14. sz. ügy

„VM Remonts” SIA (korábban „DIV un Ko” SIA),
„Ausma grupa” SIA
kontra
Konkurences padome

(az Augstākā tiesa [legfelsőbb bíróság, Lettország] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal iránti kérelem — Verseny — Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése — Egy független szolgáltató jogsértő magatartása valamely vállalkozásnak való betudhatósága — A vállalkozásnak a független szolgáltató jogsértő magatartásáról való tudomásának hiánya”

I – **Bevezetés**

1. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem, amelyet az Augstākā tiesa (legfelsőbb bíróság) 2014. november 27-én terjesztett elő, az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének értelmezésére irányul egy olyan esetben, amikor egyes vállalkozások állítólag összehangolt magatartást tanúsítottak a Jūrmala város (Lettország) által kiírt közbeszerzési eljáráson való részvétel során.

II – **Jogi háttér**

A – *Az uniós jog*

2. Az EUMSZ 101. cikk (korábbi EK 81. cikk) a következőképpen rendelkezik:

„(1) A közös piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a közös piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása, így különösen:

a) a beszerzési vagy eladási árak, illetve bármely egyéb üzleti feltétel közvetlen vagy közvetett rögzítése;

b) a termelés, az értékesítés, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozása vagy ellenőrzése;

c) a piacok vagy a beszerzési források felosztása;

1 — Eredeti nyelv: francia.

d) egyenértékű ügyletek esetén eltérő feltételek alkalmazása az üzletfelekkel szemben, ami által azok hátrányos versenyhelyzetbe kerülnek;

e) a szerződések megkötésének függővé tétele olyan kiegészítő kötelezettségeknek a másik fél részéről történő vállalásától, amelyek sem természetüknél fogva, sem a kereskedelmi szokások szerint nem tartoznak a szerződés tárgyához.

[…]”

B – *A lett jog*

3. A 2001. október 4-i lett versenytörvény (Konkurences likums; Latvijas Vēstnesis, 2001, 151. sz.) 11. cikkének (1) bekezdése értelmében:

„Tilos és létrejötte időpontjától kezdődően semmis minden, a piaci szereplők közötti olyan megállapodás, amelynek célja vagy hatása a verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása Lettország területén; ilyen megállapodásnak minősülnek:

[…]

5) a pályázatokon és közbeszerzési eljárásokban való részvételre vagy részt nem vételre vonatkozó, illetve az ilyen jellegű eljárásokra (azoktól való tartózkodásra) vonatkozó megállapodások, kivéve azokat az eseteket, amikor a versenytársak közzétették közös ajánlatukat, és ezen ajánlat célja nem a verseny akadályozása, korlátozása vagy torzítása;

[…]”

III – **Az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés**

4. Jūrmala város önkormányzata közbeszerzési eljárásra való felhívást tett közzé az oktatási intézmények élelmiszertermékekkel történő ellátása céljából. A „VM Remonts” SIA (korábban: „DIV un Ko” SIA, a továbbiakban: DIV un Ko), az „Ausma grupa” SIA (a továbbiakban: Ausma grupa) és a „Pārtikas kompānija” SIA (a továbbiakban: Pārtikas kompānija) társaságok e felhívásra ajánlatokat nyújtottak be.

5. A Pārtikas kompānija a SIA „Juridiskā sabiedrība »B&Š partneri«” SIA-t bízta meg azzal, hogy ajánlatának kidolgozásával és benyújtásával összefüggésben jogi segítséget nyújtson számára. E célból a „Juridiskā sabiedrība »B&Š partneri«” SIA maga is alvállalkozót bízott meg az „MMD lietas” SIA (a továbbiakban: MMD lietas) személyében; a Pārtikas kompānija az MMD lietas számára átadott egy ajánlattervezetet, amelyet önállóan, a DIV un Ko vagy az Ausma grupa társaságokkal való egyeztetés nélkül dolgozott ki.

6. Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból ugyanis egyértelműen kiderül, hogy a Pārtikas kompānija önállóan határozta meg árait (lásd többek között a határozat 3.3 és 3.5 pontját), és hogy első fokon az Administratīvā apgabaltiesa (regionális közigazgatási bíróság) – amely kizárólagos hatáskörrel rendelkezik a ténybeli kérdések tisztázására – kimondta, hogy nem állapítható meg összejátszás vagy összehangolt magatartás a Pārtikas kompānija és a többi érintett vállalkozás részéről (lásd többek között a határozat 3. és 3.5 pontját).

7. Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból az is kiderül, hogy az MMD lietas – a Pārtikas kompānija tájékoztatása nélkül – egyidejűleg vállalta a DIV un Ko és az Ausma grupa ajánlatainak kidolgozását is. Ennek keretében az MMD lietas egyik munkavállalója a Pārtikas kompānija ajánlatát használta fel referenciaként a másik két ajánlattevő ajánlatának kidolgozására. Az MMD lietas többek között a Pārtikas kompānija ajánlatában szereplő ár figyelembevételével dolgozta ki a másik két ajánlatot úgy, hogy az Ausma grupa ajánlata mintegy 5%-kal legyen kedvezőbb a Pārtikas kompānija ajánlatánál, és a DIV un Ko 5%-kal legyen kedvezőbb az Ausma grupa ajánlatánál.

8. 2011. október 21-i határozatában a Konkurences padome (versenyhatóság) megállapította, hogy a három ajánlattevő megsértette a lett versenytörvény 11. cikke (1) bekezdésének 5. pontját azáltal, hogy együtt készítették el ajánlataikat azzal a céllal, hogy tényleges versenyt színleljenek. A versenyhatóság úgy ítélte meg, hogy ez az összehangolt magatartás torzította a versenyt, és bírságot szabott ki velük szemben.

9. A DIV un Ko, az Ausma grupa és a Pārtikas kompānija a versenyhatóság határozatának megsemmisítését kérték az Administratīvā apgabaltiesa (regionális közigazgatási bíróság) előtt. 2014. július 3-i ítéletében ez utóbbi bíróság megsemmisítette a megtámadott határozatot a Pārtikas kompānija részéről jogsértést megállapító részében, azonban helybenhagyta a határozatot a másik két társaság vonatkozásában.

10. Bár ugyanezen bíróság véleménye szerint a három ajánlattevő ajánlatában szereplő ár közötti számtani arány az ajánlattételi felhívással kapcsolatban tanúsított összehangolt magatartást bizonyítja, a bíróság megállapította, hogy – ezzel szemben – semmi nem igazolja azt, hogy a Pārtikas kompānija részt vett ebben a gyakorlatban.

11. A DIV un Ko és az Ausma grupa felülvizsgálat iránti kérelmet terjesztettek az Augstākā tiesa (legfelsőbb bíróság) elé az Administratīvā apgabaltiesa (regionális közigazgatási bíróság) ítéletének azon részével szemben, amely elutasította kereseteiket. A versenyhatóság felülvizsgálat iránti kérelmet nyújtott be ezen ítélet ellen azon részével szemben, amely helyt adott a Pārtikas kompānija keresetének.

12. E körülmények között a kérdést előterjesztő bíróság azt szeretné megtudni, hogy egy vállalkozás részvétele a versenyjogi szabályok megsértésében a felelősségének a megállapítását vonhatja-e maga után abban az esetben, ha nem került megállapításra, hogy e vállalkozás vezető tisztségviselői jóváhagyták e magatartást, vagy legalábbis értesültek erről.

13. A kérdést előterjesztő bíróság szerint a versenytörvény 11. cikkének (1) bekezdése úgy került kidolgozásra, hogy figyelembe vegye a nemzeti jog és az uniós jog közötti harmonizáció szükségességét a versenyjog területén, és hogy ennélfogva e rendelkezés értelmezése nem térhet el az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésének az értelmezésétől.

14. Márpedig a kérdést előterjesztő bíróság szerint a Bíróság ítélkezési gyakorlatából, így többek között a Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ítéletből (100/80–103/80, EU:C:1983:158), valamint a Slovenská sporiteľňa ítéletből (C-68/12, EU:C:2013:71) következik, hogy az EUMSZ 101. cikkre tekintettel a vállalkozást felelősség terheli a vállalkozás nevében eljáró személy, például a munkavállaló magatartásáért, függetlenül attól, hogy az érintett vállalkozásban döntéshozatali jogkörrel rendelkező személy meghatalmazta-e ezt a személyt e magatartás tanúsítására, vagy hogy e magatartásról értesült-e. Mindazonáltal a kérdést előterjesztő bíróságban felmerül a kérdés, hogy ez az ítélkezési gyakorlat alkalmazható-e az alapeljárásra jellemző körülmények között, amennyiben az ebben az ügyben szóban forgó magatartás nem a Pārtikas kompānija munkavállalójához, hanem a vállalkozástól független szolgáltatóhoz köthető. Másfelől ez a szolgáltató nem kizárólag az adott vállalkozás érdekében járt el, hanem a DIV un Ko és az Ausma grupa vállalkozások érdekében is.

15. Ilyen körülmények között az Augstākā tiesa (legfelsőbb bíróság) úgy határozott, hogy felfüggeszti az eljárást, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjeszti a Bíróság elé:

„Úgy kell-e értelmezni az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének (1) bekezdését, hogy annak megállapításához, hogy valamely vállalkozás versenykorlátozó megállapodásban vett részt, szükséges a vállalkozás valamely vezető tisztségviselője személyes magatartásának, illetve azon körülménynek a bizonyítása, hogy e tisztségviselő tudott a vállalkozás számára kiszervezett szolgáltatásokat nyújtó, ugyanakkor egy esetleges tiltott megállapodás más résztvevői számára tevékenységet végző személy magatartásáról, illetve jóváhagyta azt?”

IV – **A Bíróság előtti eljárás**

16. Írásbeli észrevételeket a lett és az olasz kormány, valamint az Európai Bizottság nyújtott be. A lett kormány és a Bizottság vett részt a 2015. október 21-i tárgyaláson.

V – **Elemzés**

A – *Az elfogadhatóságról*

17. A Bizottság egyedüliként terjesztett elő észrevételeket ezzel kapcsolatban, az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés elfogadhatósága mellett érvelve. Véleménye szerint ugyanis, bár az uniós jog nem alkalmazandó az alapeljárásban amiatt, hogy a jelen ügy tárgyát képező összehangolt magatartás nem érinti a tagállamok közötti kereskedelmet, a versenytörvényt kifejezetten azzal a céllal fogadták el, hogy a lett jognak az uniós joggal való összhangját biztosítsa. A Bizottság hozzáteszi, hogy az alapeljárás körülményei összehasonlíthatók azzal, amelyek az Allianz Hungária Biztosító és társai ítélet (C-32/11, EU:C:2013:160), valamint a Kleinwort Benson ítélet (C-346/93, EU:C:1995:85) alapjául szolgáló ügyekben fennálltak.

18. A jelen kérdés álláspontom szerint is elfogadható.

19. A Bíróság ugyanis hatáskörrel rendelkezik az uniós jogi rendelkezésekre vonatkozó, előzetes döntéshozatal iránti kérelmekről való döntésre olyan helyzetekben, amikor az alapeljárás tárgyát képező tények nem tartoznak ugyan az uniós jog hatálya alá, ám amelyekben a szóban forgó rendelkezéseket a nemzeti jog alkalmazandóvá teszi, amely jog a tisztán belső helyzetekre adott megoldásaira nézve az uniós jog által nyújtott megoldásokhoz igazodott. Ilyen esetben ugyanis egyértelmű európai uniós érdek, hogy a jövőbeli eltérő értelmezések megakadályozása érdekében egységesen értelmezzék az uniós jogból vett rendelkezéseket vagy fogalmakat, függetlenül attól, hogy milyen körülmények között alkalmazzák őket. [2]

2 — Lásd: Allianz Hungária Biztosító és társai ítélet (C-32/11, EU:C:2013:160, 20. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat) és FNV Kunsten Informatie en Media ítélet (C-413/13, EU:C:2014:2411), amelyekben a Bíróság a jelen ügyhöz hasonló körülmények között válaszolt az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekre.

B – *Az ügy érdeméről*

20. A jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság kérdésében annak a eldöntését kéri a Bíróságtól, hogy egy vállalkozásnak az alapeljárás körülményei között betudható-e az EUMSZ 101. cikk által tiltott összehangolt magatartásban való részvétel – amely úgy valósult meg, hogy egy közbeszerzési eljárás keretében összehangolt ajánlatott terjesztett elő („bid rigging”[3]) – abban az esetben, ha egyedül a vállalkozástól független, az ajánlat kidolgozásával megbízott szolgáltató jogellenes magatartása állapítható meg, míg az adott vállalkozás vezető tisztségviselőit illetően nem került bizonyításra, hogy értesültek-e magatartásról, illetve jóváhagyták-e azt.

1. A felek érveinek összefoglalása

21. A lett kormány azt javasolja, hogy a kérdést előterjesztő bíróság kérdésére a Bíróság úgy válaszoljon, hogy az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy annak megállapításához, hogy valamely vállalkozás versenykorlátozó megállapodásban vett részt, nem szükséges bizonyítani sem a vállalkozás valamely vezető tisztségviselőjének személyes magatartását, sem azt a körülményt, hogy e tisztségviselő tudott a vállalkozás által megbízott szolgáltató magatartásáról, amely szolgáltató az esetleges tiltott megállapodás más résztvevői számára is tevékenységet végzett, sem azt, hogy ezt a tisztségviselő jóváhagyta.

22. E kormány ugyanis úgy véli, hogy az alapeljáráshoz hasonló ügyben a vállalkozás által a feladat elvégzésével megbízott személy jogállása (alkalmazott vagy független, munkavállaló vagy ügynök) nem releváns a vállalkozás versenyjogi szabályok megsértéséért való felelősségének megállapítása szempontjából.

23. E kormány szerint az ügynök és a munkavállaló lett jogban alkalmazott meghatározásából következik, hogy az első, csakúgy mint a második, a szolgáltatásukat igénybe vevő vállalkozás érdekében jár el. Ugyanez a helyzet egy olyan független szolgáltató esetében, amelyet a vállalkozás jogi szolgáltatás nyújtásával bíz meg. Ez utóbbinak ugyanis felhatalmazást kellett kapnia arra, hogy a vállalkozás birtokában lévő információk alapján járjon el. A kiszervezett szolgáltatások nyújtója nem viseli a gazdasági tevékenységgel járó kockázatot akkor, amikor egy harmadik személy javára jár el, így ebben az esetben a szolgáltató magatartása az őt megbízó vállalkozásnak tudható be.

24. Másfelől, egy vállalkozásnak ugyanolyan gondosan kell eljárnia a megbízottjának a kiválasztása során, mint egy munkavállaló felvétele során. Ha nem volna ilyen kötelezettség, a vállalkozásnak elegendő lenne harmadik személyeket igénybe vennie a versenyjogi szabályok megsértésére, anélkül, hogy részére fennállna a szankció kockázata.

25. Másrészt, meg kell vizsgálni, hogy a vállalkozás által a szolgáltató részére átadott információk hatással lehettek-e a versenyre. E tekintetben egy vállalkozásnak egy adott közbeszerzési eljárásra vonatkozó konkrét ajánlatára irányuló információk ilyen hatással bírhatnak, mivel a nyilvánosság számára nem elérhető, így például az ajánlott árra vagy a vállalkozás működésére vonatkozó adatokat tartalmazhatnak.

26. Tekintettel arra, hogy az alapügyben az MMD lietas olyan (bizalmas) adatok birtokába került, amelyek befolyásolhatták az adott piacon fennálló versenyt, valamint, hogy megbízása arra terjedt ki, hogy ezen információk alapján a Pārtikas kompānija nevében eljárjon, az a következtetés vonható le, hogy ez utóbbi vállalkozás felelős a szolgáltató azon magatartásáért, amelyet az esetleges tiltott megállapodás más résztvevői javára tanúsított.

3 — Francia nyelven: „trucage des offres” (magyarul: „ajánlatok manipulálása”). Általánosságban akkor beszélhetünk az ajánlatok manipulálásáról, ha egy adott közbeszerzésben részt vevő legalább két vállalkozás megegyezik arról, hogy közülük egy vagy több vállalkozás tegyen, vagy ne tegyen ajánlatot, illetve visszavonja ajánlatát.

27. Ezen túlmenően a lett kormány arra hivatkozik, hogy nem szükséges bizonyítani azt, hogy a vállalkozás vezető tisztségviselői felhatalmazták a független szolgáltatót a vitatott információk átadására, vagy azt, hogy a vezető tisztségviselők értesültek arról. A vezető tisztségviselőket ugyanis úgy kell tekinteni, mint akik szükségszerűen tudomással bírnak a vállalkozás által megbízott független szolgáltatók eljárásáról.

28. Az olasz kormány azt javasolja, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésre a Bíróság azt a választ adja, hogy egy vállalkozásnak betudható az olyan versenyellenes megállapodásért való felelősség, amelyben egy olyan független szolgáltató magatartása útján részes, amely átadta a vállalkozás versenytársainak azon információkat, amelyeket az első vállalkozástól kapott, még akkor is, ha e vállalkozás vezető tisztségviselői nem tudtak az információátadásról és nem is engedélyezték azt, kivéve ha az érintett vállalkozás bizonyítani tudja, hogy nem volt semmilyen ésszerű lehetősége arra, hogy előre lássa és elkerülje a szolgáltató jogellenes magatartását.

29. E tekintetben e kormány úgy tartja, hogy a Bíróság által a vállalkozás munkavállalók eljárásáért való felelősségére vonatkozóan kialakított ítélkezési gyakorlat *mutatis mutandis* alkalmazható olyan esetben, mint amilyen az alapeljárás tárgyát képezi, ahol a vitatott magatartást egy független szolgáltató tanúsította. Nem szükséges tehát, hogy a tiltott megállapodást megvalósító magatartást a vállalkozás vezető tisztségviselői vagy képviselői tanúsítsák; csupán az szükséges, hogy a magatartást olyan személy tanúsítsa, aki köteles a vállalkozás nevében történő eljárásra.

30. Egyrészt ugyanis annak a lehetővé tétele, hogy a vállalkozások azzal érveljenek, hogy a jogsértő magatartásokat a vezető tisztségviselői közé nem tartozó személyek követték el, annak érdekében, hogy kibújjanak a felelősségük alól, veszélyeztetné a jogellenes megállapodások visszaszorításának lehetőségét.

31. Másrészt az EUMSZ 101. cikkben rögzített szabályok megszegéséhez nincs szükség szándékosságra a vállalkozás részéről, az következhet a vállalkozás gondatlan magatartásából is. Ennélfogva az a puszta tény, miszerint egy, a Pārtikas kompānijához hasonló vállalkozás vezető tisztségviselői nem hatalmazták fel kifejezetten az MMD lietast arra, hogy az ajánlattervezetet a vállalkozás versenytársai előtt felfedje, illetve nem bírtak tudomással ilyen tájékoztatásról, nem zárhatja ki az adott vállalkozás részvételét abban a megállapodásban, amely a szolgáltató magatartása következtében alakult ki. A Pārtikas kompānija gondatlanul járt el akkor, amikor úgy bízott meg egy szolgáltatót az ajánlat kidolgozásával, hogy nem tiltotta meg részére a hasonló tevékenység végzését a versenytársai számára, valamint az ajánlat tartalmának felhasználását e versenytársak javára.

32. Ennélfogva a Pārtikas kompānija olyan kockázatot vállalt, amelynek következtében teljes mértékben betudható neki a szolgáltató magatartásából eredő versenyellenes megállapodás miatti felelősség. Ebből következik, hogy e vállalkozás nem mentesülhet a felelősség alól, kivéve ha konkrét módon bizonyítja, hogy semmilyen ésszerű lehetőség nem állt a rendelkezésére annak érdekében, hogy előre lássa és elkerülje a szolgáltató jogellenes magatartását.

33. A Bizottság azt javasolja, hogy a kérdést előterjesztő bíróság kérdésére a Bíróság a következő választ adja:

„Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy annak megállapításához, hogy a vállalkozás egy olyan ügynökének a magatartása révén vesz részt egy versenykorlátozó megállapodásban, aki nem munkavállalója, a következők bizonyítása szükséges:

– a jogsértő magatartás a vállalkozás által az ügynökre ruházott feladatok körébe tartozik, vagy

– a vállalkozás tudomással bírt az ügynök jogsértő magatartásáról, és nem határolódott el attól nyilvánosan.

Ha a jogsértő magatartás az ügynökre ruházott feladatok körébe tartozik, nem szükséges bizonyítani, hogy a megbízás arra irányult, hogy az ügynök jogellenes módon végezze el az adott feladatokat, vagy hogy a vállalkozás vezető tisztségviselői tudtak erről a magatartásról, illetve azt jóváhagyták."

34. E tekintetben, először is, a Bíróság ítélkezési gyakorlata különbséget tesz a „munkavállaló" és az „ügynök" között. Így különösen a Suiker Unie és társai kontra Bizottság ítéletben (40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 és 114/73, EU:C:1975:174) a Bíróság elfogadta, hogy az EUMSZ 101. cikk alkalmazásában ügynöknek minősülhet egy, a megbízótól eltérő vállalkozás, kivéve abban az esetben, ha az ügynököt a megbízó vállalkozásába „integrálták". E tekintetben a Bíróság különböző kritériumokat ismert el, így különösen, egyrészt az ügynök gazdasági kockázatvállalásának kérdését, és másrészt az általa nyújtott szolgáltatások kizárólagos jellegének a kérdését. E kritériumokat az Európai Unió Törvényszéke alkalmazta többek között a Minoan Lines kontra Bizottság ítéletben (T-66/99, EU:T:2003:337), amelyben megvizsgálta, betudható-e egy vállalkozásnak az egyik ügynöke által elkövetett jogsértésért való felelősség.

35. Mindazonáltal e két kritérium nem kimerítő, és nem is együttes jellegű. Az Energetický a průmyslový és EP Investment Advisors kontra Bizottság ítéletből (T-272/12, EU:T:2014:995) következik, hogy azt is fontos meghatározni, hogy a szóban forgó jogsértés az ügynök feladatköréhez tartozik-e, míg a gazdasági kockázat kritériuma vagy a kizárólagosság nem mindig meghatározó.

36. E megközelítést követte a Competition Appeal Tribunal (versenyjogi ügyek fellebbviteli bírósága, Egyesült Királyság) az *A H Willis & Sons Ltd kontra Office of Fair Trading (OFT)* [2011] CAT 13. ítéletében. E bíróság lényegében úgy határozott, hogy egy ügynök jogsértő magatartása nem tudható be a megbízójának, ha a cselekmény teljes mértékben különbözik a megbízó által rábízott feladatoktól.

37. Másrészt, ami a megbízóknak az ügynökeik által elkövetett cselekményekért fennálló felelősségére vonatkozó általános jogelveket illeti, a Bizottság rámutat arra, hogy a francia jogban [4] egy megbízó abban az esetben felel az ügynöke által elkövetett cselekményekért, ha ez utóbbi a jogsértést – ténylegesen vagy látszólagosan – a feladatkörében eljárva követte el. [5]

38. Ezen ítélkezési gyakorlatból és ezekből az elvekből következik, hogy az a tény, miszerint az MMD lietas nem volt a Pārtikas kompānija kizárólagos megbízottja, nem elegendő önmagában ahhoz, hogy mentesítse a vállalkozást az MMD lietas magatartása tekintetében őt terhelő felelősség alól. Ezzel szemben az MMD lietas eljárása nem tudható be a Pārtikas kompānijának abban az esetben, ha az nem tartozik azon feladatkörbe, amellyel a Pārtikas kompānija megbízta őt, kivéve, ha a Pārtikas kompānija tudott erről a magatartásról és nem határolódott el attól nyilvánosan. Mivel az MMD lietast kizárólag azzal bízták meg, hogy az ajánlattételi dokumentációt készítse el a Pārtikas kompānija részére, a vállalkozástól kapott utasításoknak megfelelően (csupán a vállalkozás képviselete és az ajánlattétel), az MMD lietas munkavállalójának azon döntése, hogy a Pārtikas kompānija számára elkészített dokumentumok alapján készítse el e vállalkozás versenytársainak az ajánlattételi dokumentációját, tehát egy teljesen eltérő feladat ellátásának tűnik, amely nem tudható be a Pārtikas kompānijának. A Bírósághoz benyújtott iratokból egyébiránt szintén kiderül, hogy az MMD lietas nem kapott felhatalmazást arra, hogy a többi vállalkozással tárgyaljon.

4 — A Bizottság a Code civil (francia polgári törvénykönyv) 1384. cikkére hivatkozik.

5 — A Bizottság a francia Cour de cassation (semmítőszék) 1988. május 19-i 87–82654. sz. ítéletére hivatkozik. Az ítéletből következik, hogy egy megbízó mentesülhet az ügynökének cselekménye következtében őt terhelő felelősség alól, ha az ügynök a feladatkörét túllépve, felhatalmazás nélkül és a feladatkörétől eltérő cél megvalósítása végett járt el.

2. Értékelés

a) Általános gondolatok és az ítélkezési gyakorlat

39. Először is emlékeztetni kell arra, hogy a Bíróság ítélkezési gyakorlatával összhangban az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése szerinti „összehangolt magatartás” fogalma minden fajta egyeztetést jelent a vállalkozások között, amelyek nem kötnek kifejezetten megállapodást, ám a kockázatokkal teli versenyt tudatosan helyettesítik az egymás közötti gyakorlati együttműködéssel.[6] Egy ilyen gyakorlat többek között a versenytársak közötti olyan közvetlen vagy közvetett kapcsolatfelvételben nyilvánulhat meg, amelynek célja vagy hatása egy tényleges vagy lehetséges versenytárs piaci magatartásának befolyásolása, vagy az általuk elhatározott vagy tanúsítani kívánt piaci magatartás ilyen versenytárs előtt történő felfedése.[7]

40. Ezen ítélkezési gyakorlatból következik, hogy egy vállalkozásnak nem tudható be valamely összehangolt magatartás annak bizonyítása nélkül, hogy az ilyen magatartásban szándékosan vett részt. Ilyen körülmények esetén, bár az ítélkezési gyakorlat nem követeli meg annak a bizonyítását, hogy egy adott vállalkozás szándékosan sértette meg az EUMSZ 101. cikket, azt meg kell állapítani, hogy e vállalkozás nem hagyhatta figyelmen kívül, hogy a magatartása versenykorlátozó hatással jár.[8]

41. Többek között a versenyjogi szabályok megsértéséhez fűződő súlyos szankciók miatt a felelősség főszabály szerint csak személyes lehet, akár szándékosan, akár gondatlanságból követték el a jogsértést.

42. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem azt a kérdést teszi fel a Bíróságnak, hogy a versenyjogban betudhatók-e egy vállalkozásnak a harmadik személyek által elkövetett cselekmények.

43. E tekintetben különbséget lehet tenni a tekintetben, hogy a versenyjogi szabály által tiltott magatartást ki valósította meg:

– a vállalkozás valamely munkavállalója;

– a vállalkozás valamely leányvállalata; vagy

– egy harmadik (természetes vagy jogi) személy, aki nem integrálódott a társaság szervezetébe.

44. Amennyiben maga a vállalkozás – a vállalaton belüli feladataikat ellátó képviselői vagy munkavállalói útján – tanúsít olyan magatartást, amely ellentétes a versenyjoggal, a vállalkozás közvetlen felelőssége érvényesül, akár szándékosan, akár gondatlanul követték el a jogsértést. Ez esetben a versenyjog alkalmazása a vállalkozással szemben „nem az érintett vállalkozás tulajdonosainak vagy főbb vezetőinek a részvételét, vagy erről való tudomását feltételezi, hanem annak a személynek a részvételét, aki jogosult a vállalkozás nevében eljárni”[9].

45. A Bíróság szerint „az [EUM]-Szerződés által tiltott kartellekben való részvétel legtöbbször olyan titkos tevékenység, amely nem felel meg a formai követelményeknek. Ritka eset, hogy valamely vállalkozás képviselője a jogsértés elkövetésére irányuló meghatalmazással vegyen részt egy találkozón”. Ennélfogva „az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, [hogy] a versenykorlátozó

6 — ? Chemical Industries kontra Bizottság ítélet (48/69, EU:C:1972:70, 64. pont).

7 — Suiker Unie és társai kontra Bizottság ítélet (40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 és 114/73, EU:C:1975:174, 174. pont).

8 — Miller International Schallplatten kontra Bizottság ítélet (19/77, EU:C:1978:19, 18. pont); Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ítélet (100/80–103/80, EU:C:1983:158, 112. pont); IAZ International Belgium és társai kontra Bizottság ítélet (96/82–102/82, 104/82, 105/82, 108/82 és 110/82, EU:C:1983:310, 45. pont).

9 — Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ítélet (100/80–103/80, EU:C:1983:158, 97. pont).

megállapodás létezésének megállapításához nem szükséges a vállalkozás törvényes képviselője személyes magatartásának, vagy meghatalmazás útján kinyilvánított olyan személyes egyetértésének a bizonyítása, amellyel e képviselő jóváhagyta azon alkalmazottjának magatartását, aki versenyellenes találkozón vett részt” [10].

46. Az ítélkezési gyakorlat ugyancsak megállapította az anyavállalatok felelősségét a leányvállalataik által elkövetett és a versenyjogba ütköző cselekményekért abban az esetben, ha e vállalkozások gazdasági egységet képeznek: „[h]a ilyen gazdasági egység sérti meg a versenyszabályokat, a személyes felelősség elve szerint neki kell felelnie ezért a jogsértésért” [11].

47. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint továbbá „az anyavállalatnak lehet betudni a leányvállalat magatartását, ha – jóllehet külön jogi személyiséggel rendelkezik – nem önállóan határozza meg saját magatartását a piacon, hanem lényegében azokat az utasításokat követi, amelyeket az anyavállalat ad a számára [...], különös tekintettel az említett két jogi személy közötti gazdasági, szervezeti és jogi kapcsolatokra” [12].

48. Marad az az eset, amikor a versenyjogba ütköző cselekményt olyan (természetes vagy jogi) személy követi el, aki nem leányvállalata az érintett vállalkozásnak, és abba nem is integrálódott, és amikor – hasonlóan a jelen ügyhöz – ez a vállalkozástól elkülönülő személy független szolgáltatói minőségében járt el. Milyen mértékben vonható felelősségre egy ilyen szolgáltató szolgáltatásait igénybe vevő vállalkozás az előbbi által elkövetett cselekményekért?

49. Két lehetőség merülhet fel:

– a harmadik személy a vállalkozás nevében járt el és a versenyjogba ütköző cselekményt az utóbbi által adott feladatok ellátása során követte el. Ebben az esetben a harmadik személy szolgáltatásait igénybe vevő vállalkozás felelőssége egyértelmű, mivel a vállalkozás tudta, vagy szükségképpen tudnia kellett, hogy a harmadik személy a versenyjogba ütköző cselekményt fog elkövetni, akár jóváhagyta azt, akár a cselekmény csak a harmadik személyre bízott feladatok részét képezte,

– a harmadik személy az érintett vállalkozással kötött szerződés keretében járt el, azonban olyan (többek között a versenyjogba ütköző cselekményeket képező) lépéseket kezdeményezett, amelyek nem tartoztak a rábízott feladatok közé, anélkül, hogy megállapításra kerülne, hogy a vállalkozás vezető tisztségviselői tudomással bírtak a szolgáltató által elkövetett és a versenyjogba ütköző cselekményről, vagy *a fortiori* azt előzetesen jóváhagyták.

50. Milyen kritériumok alapján tudható be az e harmadik személy által elkövetett jogsértés a szolgáltatásait igénybe vevő vállalkozásnak?

10 — Slovenská sporiteľňa ítélet (C-68/12, EU:C:2013:71, 26. és 28. pont). Lásd továbbá az említett ítélet 25. és 27. pontját.

11 — Akzo Nobel és társai kontra Bizottság ítélet (C-97/08, EU:C:2009:536, 56. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

12 — Uo., 58. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

51. A Minoan Lines kontra Bizottság ítéletében (T-66/99, EU:T:2003:337) [13] a Törvényszék jogosan azt kívánta kideríteni, hogy a vállalkozás és az ügynök „egyetlen olyan vállalkozást mint gazdasági egységet alkot-e, illetve egyetlen olyan vállalkozás mint gazdasági egység alá tartozik-e, amely egységes piaci magatartást tanúsít” (124. pont). „Amennyiben ez a helyzet, a megbízója érdekében tevékenységet végző harmadik személyt elvileg lehetséges a megbízó utasításait követni köteles, [annak] »vállalkozásába integrált segédszervnek«, és ebből kifolyólag olyannak tekinteni, aki ezzel a vállalkozással a munkavállalóhoz hasonlóan gazdasági egységet alkot” (125. pont).

52. A Törvényszék ezt követően két referenciaparamétert alkalmazott a gazdasági egység fennállásának meghatározására: „egyrészt az[t], hogy a közvetítő vállalja-e a gazdasági kockázatot, és másrészt az[t], hogy a közvetítő által nyújtott szolgáltatások kizárólagosak-e” (126. pont), és a kockázat-megosztás hiánya és a szolgáltatások kizárólagos jellege a gazdasági egység fennállása mellett szól.

53. Amint azt a lett kormány és a Bizottság is előadta a tárgyaláson, e két kritérium nem lehet kimerítő jellegű és önmagában döntő annak megállapítása során, hogy egy ügynök jogsértő magatartása betudható-e a megbízójának.

54. A Törvényszék a voestalpine és voestalpine Wire Rod Austria GmbH kontra Bizottság ítéletében (T-418/10, EU:T:2015:516) – annak ellenére, hogy egyetlen bizonyíték sem tette lehetővé annak megállapítását, hogy a vállalkozás bármilyen információval rendelkezett volna az ügynöke versenyellenes magatartásáról, és miután pontosan megvizsgálta a cselekményeket, valamint az ügynök feladatkörét – megállapította, hogy „[m]indazonáltal olyan körülmények között, mint amelyek a jelen ügy tárgyát képezik, amelyek esetében az ügynök a megbízó nevében és javára, és a rá bízott tevékenységekhez kapcsolódó gazdasági kockázat viselése nélkül jár el, ezen ügynöknek az e tevékenységek keretében tanúsított versenyellenes magatartása betudható a megbízónak, ugyanúgy, ahogy az egy munkáltató esetében történhet az egyik munkavállalójának kifogásolható cselekedete esetében, még ha nincs is bizonyíték arra, hogy a megbízónak tudomása volt az ügynök versenyellenes magatartásáról” (175. pont), és az említett ítélet 178. pontjában arra a következtetésre jutott, „hogy a Bizottság a jelen ügyben egyrészt jogosan állapítja meg az ügynök és a megbízó között a gazdasági egység fennállását az Austria Draht által G.-re bízott tevékenységek tekintetében, és másrészt jogosan következtet e gazdasági egységből arra, hogy a G. által a rábízott tevékenységek keretében, az Austria Draht nevében elkövetett kifogásolható cselekedetek betudhatók a megbízónak anélkül, hogy szükséges lenne annak bizonyítása, hogy a megbízónak e cselekedetekről tudomása volt”.

55. Másfelől, ugyanebben az ítéletben a Törvényszék azt is figyelembe vette, hogy egy ügynök részvétele egyes versenyellenes tárgyalásokon nem tudható be a megbízójának, mivel az itt megtárgyalt kérdések nem tartoznak egyértelműen a megbízó által az ügynökre bízott képviseleti feladatok körébe (lásd e tekintetben az említett ítélet 384. pontját). A Törvényszék megállapította, hogy az ügynöknek az olasz piacon kívüli versenyellenes fellépése nem tudható be a voestalpine Austria Drahtnak (a megbízás csupán az olasz területet fedte le). Figyelembe véve ezeket az elemeket, a Törvényszék úgy határozott, hogy a két társaságra egyetemlegesen kiszabott 22 millió eurós bírságot 7,5 millió euróra csökkenti.

56. A fentieket ki kell egészíteni azzal, hogy a hivatkozott ügyben (valamint a Minoan Lines kontra Bizottság ítélet, T–66/99, EU:T:2003:337 alapjául szolgáló ügyben) az ügynök nyilvánvalóan a vállalkozás nevében járt el és a megbízója kereskedelmi politikájával kapcsolatos felhatalmazással rendelkezett, úgyhogy *az árak meghatározása a megbízásának az egyik aspektusát képezte*, ami azzal járt, hogy a többi vállalkozással kellett tárgyalnia.

13 — Ez az ítélet fellebbezés tárgyát képezte, amelynek az egyik jogalapja pontosan arra a kérdésre irányult, hogy mennyiben tudható be a megbízónak az ügynök eljárása, azonban a Bíróság elutasította a fellebbezést azon az alapon, hogy az pusztán ténybeli és ennélfogva nyilvánvalóan elfogadhatatlan (Minoan Lines kontra Bizottság végzés, C-121/04 P, EU:C:2005:695, 19. és 20. pont). A Minoan Lines kontra Bizottság ítéletet (T-66/99, EU:T:2003:337) illetően lásd: Blaise, J.-B. és Idot, L., „Chronique de droit communautaire de la concurrence – Mise en œuvre des articles 81 et 82 CE”, Revue trimestrielle de droit européen, 2005, 131–223. o., 81. pont, valamint Idot, L., „Transports maritimes – Commentaires aux arrêts du Tribunal du 11 décembre 2003”, Europe 2004, 2. szám, 18. és 19. o.

57. Nem így a jelen ügyben, ahol a Bírósághoz benyújtott iratokból kiderül, hogy a Pārtikas kompānija maga határozta meg az ajánlatában szereplő árat (lásd a jelen indítvány 6. pontját), és hogy az MMD lietas csak a dokumentáció technikai kivitelezésével megbízott ügynök volt. Úgy tűnik tehát, hogy az MMD lietas arra irányuló döntése, hogy a Pārtikas kompānija ajánlatát veszi alapul más vállalkozások ajánlatának kidolgozásakor, a rábízott feladatoktól teljes mértékben eltérő feladat ellátását valósítja meg, ami álláspontom szerint nem tudható be a Pārtikas kompānijának.

58. Szeretném megismételni, hogy a jelen ügy iratai között nem található olyan bizonyíték, amely bizonyítaná azt, hogy a Pārtikas kompānija tudott volna az ügynökének az eljárásáról, vagy azt jóváhagyta volna, ellentétben a Minoan Lines kontra Bizottság ítélet (T-66/99, EU:T:2003:337, különösen 139–147. pont) alapjául szolgáló üggyel.

b) Az alapügy

59. Milyen döntést kell tehát hozni a jelen ügy szóban forgó körülményei között, amikor semmi nem mutat arra, hogy a Pārtikas kompānija tudott volna az MMD lietas magatartásáról, e közvetítő független ügynökként járt el, nem osztozott a Pārtikas kompānijával a gazdasági kockázatokon, őt szerződés alapján nem kötötte semmiféle kizárólagossági megállapodás ehhez a vállalkozáshoz (még ha a foglalkozása minimális etikai követelményei álláspontom szerint ezt hivatalból elő is írják a szóban forgó ajánlattal kapcsolatban) és olyan lépéseket tett, amelyek nyilvánvalóan meghaladták azt a feladatkört, amellyel a Pārtikas kompānija őt megbízta?

60. Úgy vélem, el kell vetni a két szélsőséges álláspontot. Egyrészt, a harmadik személy cselekményéért való felelősség társaságnak való automatikus betudását, függetlenül attól, hogy ez a társaság mennyiben részese ezeknek a cselekményeknek, hiszen ez sértené azon alapelveket, amelyek a versenyjog által előírt szankciók kiszabását szabályozzák (többek között a büntetés egyéniesítésének elvét és a jogbiztonság elvét); másrészt a versenyjog területén hatáskörrel rendelkező hatóság azon kötelezettségét, hogy meggyőzően bizonyítsa, hogy a harmadik személy által nyújtott szolgáltatásokat igénybe vevő társaság tudott a szolgáltató jogellenes cselekményeiről vagy azokat jóváhagyta, mivel ez a versenyjogi szabályok hatékonyságának súlyos sérelméhez vezetne.

61. Ugyanis, „mivel a versenyellenes megállapodásokban és magatartásokban való részvétel tilalma, és a jogsértőkre kiszabható szankciók közismertek, az ilyen megállapodások és magatartások keretében a tevékenységek általában rejtve folynak le, a találkozókat titkosan, gyakran harmadik országokban tartják, továbbá az erre vonatkozó dokumentáció a legminimálisabbra szorítkozik”[14]. Túl egyszerű lenne tehát egy harmadik személy „mögé bújni” annak érdekében, hogy a versenyjogi szankciókat elkerüljék.

62. Másfelől, a szabad verseny megőrzésének fontossága lehetővé teszi azt, hogy elvárjuk a jelen esethez hasonlóan harmadik személyeket megbízó vállalkozásoktól, hogy minden olyan óvintézkedést megtegyenek annak elkerülése érdekében, hogy e harmadik személyek megsértsék a versenyjogot, többek között elkerülve minden gondatlanságot vagy meggondolatlanságot a feladatok meghatározása és figyelemmel kísérése során.

63. A fentiek értelmében a jelenlegihez hasonló ügy esetében az általam javasolt megoldás egy megdönthető vélelem felállítása arra vonatkozóan, hogy egy társaság felelős a számára szolgáltatást nyújtó és a társaságba integrált segédszervnek nem minősülő harmadik személy által elkövetett, a versenyjogba ütköző cselekményekért. Egy ehhez hasonló vélelem lehetővé teszi az egyensúly fenntartását egyrészt – annak tudatában, hogy a versenyjogi szabályok betartása a vállalkozások részéről mindig aktív magatartást igényel – a versenyjogi szabályokkal, így különösen az EUMSZ 101. cikkel ellentétes magatartásoknak a hatékony visszaszorítására és e jogsértések ismételt

14 — Knauf Gips kontra Bizottság ítélet (C-407/08 P, EU:C:2010:389, 49. pont).

elkövetésének megelőzésére irányuló célkitűzés, és másrészt az alapvető jogok által a szankciók kiszabása körében támasztott követelmények között. E vélelem alkalmazandó lenne akkor is, ha a harmadik személy cselekményei eltérnek a rábízott feladatoktól, és akkor is, ha nem áll rendelkezésre bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a szolgáltatást igénybe vevő társaság tudott volna ezekről a cselekményekről, vagy azokat jóváhagyta volna. [15]

64. Ezt a vélelmet kellene alkalmazni egy vállalkozás esetében attól kezdve, hogy a versenyhatóság bebizonyította egy, a versenyjoggal ellentétes cselekmény fennállását, amelyet a vállalkozásnak dolgozó személy követett el, függetlenül attól, hogy e személy közvetlenül vagy közvetetten a vállalkozás szervezetébe tartozik-e.

65. A jelen indítvány 63. pontjában említett egyensúly fenntartása érdekében a vállalkozás megdöntheti majd a felelősségre vonatkozó vélelmet, előadva minden olyan tényt, amely alátámaszthatja azt az állítást, hogy ő semmilyen tudomással nem bírt a harmadik fél szolgáltató jogsértő magatartásáról, és bizonyítva, hogy minden szükséges óvintézkedést megtett annak érdekében, hogy megakadályozza a versenyjog ilyen megsértését, mégpedig három időpontban. [16]

66. Az első időpont a harmadik személy alkalmazásának vagy megbízásának időpontját fedi le. Ide tartozik többek között a szolgáltató kiválasztása, a feladatkör meghatározása és a feladatok végrehajtásának figyelemmel kísérése, az alvállalkozók igénybevétele feltételeinek a meghatározása (vagy e lehetőség kizárása), a jogi, többek között versenyjogi szabályok tiszteletben tartását biztosító kötelezettségek és a szerződésszegés esetén alkalmazott szankciók meghatározása, a szerződés által nem szabályozott minden cselekményre vonatkozó hozzájárulás előírása.

67. A második időpont a harmadik személyre bízott feladatkör teljesítésének idejét fedi le, amelynek során ellenőrzésre kerül, hogy a harmadik személy szigorúan a szerződésben meghatározott feladatokhoz tartja-e magát.

68. A harmadik az az időpont, amikor a harmadik személy – még akkor is, ha tudomása ellenére – megsérti a versenyjogot. A vállalkozás nem dönthet úgy, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyja ezt a tényt: nyilvánosan el kell határolódnia a tiltott cselekménytől, meg kell akadályoznia annak megismétlését és/vagy fel kell tárnia a jogsértést a hatóságok előtt. Ugyanis, amint azt a Bíróság is megállapította, „a jogsértésben való részvétel passzív módjai – mint a vállalkozásnak a találkozókon való jelenléte, amelyek során versenyellenes célú megállapodásokat kötöttek, anélkül hogy a vállalkozás ezt nyilvánvalóan ellenezte volna – olyan részességet jelentenek, amely az EK 81. cikk (1) bekezdése keretében felvetheti a felelősségét, mivel a jogellenes kezdeményezés vállalkozás általi hallgatólagos jóváhagyása – anélkül, hogy nyilvánosan elhatárolódna a tartalmától, vagy feljelentené a közigazgatási hatóságoknak – azzal a hatással jár, hogy bátorítja a jogsértés folytatását, és veszélyezteti a leleplezését” (AC-Treuhand kontra Bizottság ítélet, C-194/14 P, EU:C:2015:717, 31. pont).

69. A tárgyaláson felmerült a kérdés, hogy a vélelem megdöntése szempontjából lényeges lehet-e annak a bizonyítása a vállalkozás részéről, hogy neki semmilyen előnye nem származhatott az ügynök által elkövetett és a versenyjogba ütköző cselekményekből. Mind a lett kormány, mind a Bizottság nemmel válaszolt erre a kérdésre.

15 — A vélelem intézménye ismert az uniós jogban. Mind a Bíróság, mind a Törvényszék alkalmazott már vélelmet az anyavállalat egyetemleges felelősségének megállapítására a leányvállalatai által (Akzo Nobel kontra Bizottság ítélet, C-97/08 P, EU:C:2009:536), vagy egy vállalkozás alkalmazottai vagy munkavállalói által elkövetett cselekményekért (Musique Diffusion française és társai kontra Bizottság ítélet, 100/80–103/80, EU:C:1983:158, 97. pont).

16 — ? Egy anyavállalatot a leányvállalatai által elkövetett cselekmények miatt terhelő felelősség fennállására vonatkozó vélelem megdöntésére lásd: ENI kontra Bizottság ítélet (C-508/11 P, EU:C:2013:289, 46. és ezt követő pontok, valamint 68. és 69. pont).

70. Én nem értek egyet ezzel, viszont két olyan feltétellel, amelyek egyébiránt közvetetten a tárgyaláson folytatott viták középpontjában álltak. Való igaz, hogy egy vállalkozás összehangolt magatartáshoz fűződő érdekének fennállása vagy fenn nem állása nem lehet hatással a versenyjog megsértésének a megállapítására. Mindazonáltal itt nem a jogsértés megállapításáról van szó, hanem a felelősség vélelmének a megdöntését lehetővé tevő elemről. Annak bizonyítása a vállalkozás részéről, hogy az ügynök eljárása csupán hátrányos következményekkel járt számára, alátámaszthatja a felelősség vélelmének megdöntésére előterjesztett más bizonyítékokat. Az ellenkező is nyilvánvalóan igaz, ha éppen ellenkezőleg, a vállalkozásnak érdeke fűződött a megállapodás vagy az összehangolt magatartás eredményéhez.

71. A tárgyaláson elhangzott, hogy az a tény, hogy a Pārtikas kompānija nem nyert a közbeszerzési eljáráson, nem bizonyítja azt, hogy nem vett részt valamilyen módon az összehangolt magatartásban, mivel megállapodhatott a többi vállalkozással arról, hogy később felosztják a piacot egymás között („bid rigging”). Egyetértek ezzel a megjegyzéssel, azonban én nem erre az esetre gondolok, véleményem szerint ugyanis a vállalkozásnak azt kell bizonyítania, hogy a szóban forgó szerződés megszerzésének a meghiúsulásán túlmenően sem vett részt a tárgyalás azon részein, amelyeknek következtében előnyre tett volna szert a versenyjog megsértése esetén. Ez nyilvánvalóan csupán egy azon elemek közül, amelyekre a vállalkozás az érvelésében hivatkozhat a vélelem megdöntése érdekében.

72. Összefoglalva, a vállalkozás akkor tudja majd megdönteni a vélelmet, ha bizonyítja, hogy a harmadik személy a rábízott feladatkört túllépve járt el, és ő minden óvintézkedést megtett e személy kijelölésekor, a személyre bízott feladatok figyelemmel kísérése során és amint tudomást szerzett a tiltott magatartásról, nyilvánosan elhatárolódott attól vagy feltárta azt a hatóságok előtt.

73. Természetesen a nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik a jelen ügyben előterjesztett tényeknek a fent előadott elemek fényében történő mérlegelése annak érdekében, hogy megállapítsa, fennáll-e a Pārtikas kompānija felelőssége.

VI – **Végkövetkeztetések**

74. A fenti megfontolásokra tekintettel azt javasolom, hogy a Bíróság az Augstākā tiesa (legfelsőbb bíróság) által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdést a következőképpen válaszolja meg:

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy annak megállapításához, hogy valamely vállalkozás versenykorlátozó megállapodásban vett részt, nem szükséges a vállalkozás valamely vezető tisztségviselője személyes magatartásának, illetve azon körülménynek a bizonyítása, hogy e tisztségviselő tudott a vállalkozás számára kiszervezett szolgáltatásokat nyújtó, ugyanakkor egy esetleges tiltott megállapodás más résztvevői számára tevékenységet végző személy magatartásáról, illetve jóváhagyta azt.

A nemzeti bíróság feladata, hogy megvizsgálja az előtte folyamatban lévő ügyben, hogy a vállalkozás kellően meggyőző bizonyítékokat tudott-e előterjeszteni a felelősségére vonatkozó vélelem megdöntése érdekében azon tényt illetően, hogy a harmadik személy a rábízott feladatkört túllépve járt el, továbbá a vállalkozás által a harmadik személy kijelölése során és a szóban forgó feladatok teljesítésének figyelemmel kísérése során hozott óvintézkedéseket illetően, valamint a vállalkozás azt követően tanúsított saját magatartását illetően, hogy tudomást szerzett a tiltott magatartásról.